

nek igazak vagy hamisak, hanem betartottak vagy megszegettek.

3) A *komisszívum* a harmadik illokúciós lényeg, „világ a szóhoz” a megfeleltetési iránya. A beszélő különböző mértékben elkötelezi magát cselekvések egy bizonyos lefolyását illetően, vállalja a propozíciós tartalomban megjelenített aktus lefolyását (garantálja, megesküszik rá); ilyenek az ígéretetek, fogadalmak, felajánlások, megállapodások és jótállások.

Az ígéretetek és fogadalmak nem lehetnek igazak vagy hamisak, csak betartottak vagy megszegettek.

4) Az *expresszívum* az illokúciós lényeg negyedik típusa Searle-nél. Ez egyszerűen a beszédaktus őszinteségi feltételének kifejezését jelenti. A propozíciós tartalom megfeleltetési iránya nulla, mert annak igazsága magától értetődő. A beszélő állást foglal egy bizonyos tényállással kapcsolatban (gratulál); ilyen a bocsánatkérés, a köszönetnyilvánítás, a gratuláció, a felköszöntés és a részvétnyilvánítás. Az *expresszívumok* őszinteségi feltétele az *expresszívum* típusa szerint változik (a bocsánatkérés akkor őszinte, ha a beszélő őszintén sajnálja, ami miatt bocsánatot kér).

5) A *deklarációk* az ötödik illokúciós lényeg, ezekben az esetekben kettős megfeleltetési iránnyal van dolgunk: 'világ a szóhoz' (megváltoztatjuk a világot) / 'szó a világhoz' (megjelenítjük, hogy megváltozott). A deklarációban az illokúciós lényeg előidézni a világban valamilyen változást, a világ megváltozott reprezentációjával (meghatároz, megkeresztel, bűnössé nyilvánít, hadat üzen). A beszélő pusztán azzal megváltoztatja egy tárgy vagy szituáció külső státusát, hogy kimondja a megnyilatkozást (Lemondok, Ki vagy rúgva).

Searle minden állítást példával igazol, így könnyen követhetővé és érthetővé válnak teóriái a laikus olvasó számára is. A könyv számos filozófiai fogalmat és problémát rendszerez és magyaráz. Emberközelivé tesz sok bonyolult jelenséget, a tudó-

mányterület nehézségét feledteti az író gördülékeny stílusa.

A könyv végén található olvasmánylista témakörönként (realizmus és igazság, tudat, intencionalitás, jelentés és beszédaktusok, társadalmi valóság) sorolja fel azokat a klasszikus műveket, melyek feltétlenül ajánlottak a laikus olvasó ismereteinek bővítésére.

Farkas Bede Katalin

Sarah G. Thomason

Language Contact: an Introduction

Edinburgh University Press:
Edinburgh, 2001. 310 p.

Nyelvi érintkezések az egész világon előfordulnak, pl. annak következtében, hogy a világ számos országában az emberek többsége két- vagy többnyelvű. Mi történik a beszélő személyekkel, a kisebbségekkel, és főleg mi történik magukkal a nyelvekkel, ha kontaktusba kerülnek egymással? A nyelvi kontaktusok társadalmi, politikai és nyelvészeti következményeiről írott művében Sarah Grey Thomason, a Michigani Egyetem nyelvészprofesszora azt vizsgálja, hogy mi a helyzet magukkal a nyelvekkel – néha semmi, máskor új hangok, új szavak és mondatszerkezetek kerülnek be egy nyelvbe különböző kisebb-nagyobb földrajzi területeken, ritkább esetben teljesen új nyelvek alakulnak ki kontaktushelyzetekben. Más esetben egy kontaktusban lévő nyelv akár veszélyeztetetté is válhat, ebben az esetben nyelvhaláltól lehet tartani.

S. G. Thomason a kontaktlingvisztika nemzetközileg ismert és elismert szakembere, kutatási területét főleg ezek az ún. „veszélyeztetett” nyelvek képezik. Társ szerzője a Terrence Kaufmannal közösen írt *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics* (Berkeley, Los Angeles, London, 1988) című alapműnek, amely nemcsak

számos, a világon jól ismert nyelvkontaktus-szituációt tartalmaz és elemez, hanem a nyelvi érintkezések vizsgálatával összefüggő módszertani kérdéseket is következetesen tárgyalja nyelvtudomány-történeti vonatkozásban.

Már a könyv első átlapozásakor is egyértelműen feltűnik Thomason enciklopédikus alapossága, amennyiben a világon ismert összes nyelvcsoport nyelvkontaktus-szituációját megemlíti, kitérve a történeti háttérre.

Thomason új könyve Uriel Weinreich úttörő munkájához hasonlóan (*Languages in Contact*, The Hague: Mouton, 1953) a nyelvi kontaktusok lingvisztikai következményeire összpontosít. A monográfia abban a tekintetben is Weinreich hagyományát folytatja, hogy több figyelmet fordít a mechanizmusokra, mint a kétnyelvű egyénekre vagy a nyelvi kontaktusok szocio-kulturális vonatkozásaira. Thomason az előszóban leszögezi, hogy munkája személyes könyv, nem áll szándékában kimerítő áttekintést adni az ezen a területen dolgozó más tudósok probléma-megközelítéséről, és az sem célja hogy kizárólag azokat a szempontokat tárgyalja, amelyekben egyetértés van a tudományág képviselői között.

A bevezetés (Introduction) és a 2. fejezet (Contact Onsets and Stability) a kontaktus-szituációk tipológiájáról és fejlődéséről szól azzal a céllal, hogy a nyelvi kontaktus-szituációkkal kapcsolatban két lényeges kérdésre keresse a választ: egyrészt hogyan alakulnak ki, másrészt milyen hosszú ideig léteznek.

A 3. fejezet (Multilingualism in Nations and Individuals) az egyéni és a nemzeti többnyelvűséget tárgyalja, benne egy Indiában készített esettanulmánnyal. Indiában a nemzeti többnyelvűség meglehetősen bonyolult formája található, különösen a függetlenség visszanyerése (1947) óta. A 4. fejezet (Contact-Induced Language Change: Results) a tipológiák hierarchikus felépítését tárgyalja az alábbi három fő csoportosításban: kontaktus indukálta nyelvváltás (a vál-

tás milyenségét és mértékét befolyásoló tényezők), különleges nyelvkeveredések (pl. pidgin vagy kreol nyelvek), illetve a nyelvhálálhoz vezető lehetséges utak. Thomason azonban megjegyzi, hogy az általa megadott tipológiák – mint a tipológiák általában – csak a témában való tájékozódáshoz nyújtanak segítséget, minden létező helyzetre nem vonatkozhatnak.

A többoldalú földrajzilag kiterjedt nyelvkontaktus-szituációk vizsgálata nem egyszerű feladat, ezért üdvözlésre méltó, hogy a szerző különálló fejezetet szentel az egyes nyelvtérületeknek, különös tekintettel azok kialakulására (Linguistic Areas – 5. fejezet). Az angol „linguistic area” [nyelvtérség] terminus helyett az N. S. Trubetzkoy által 1928-ban bevezetett német kifejezést, a „Sprachbund”-ot [nyelvszövetség] preferálja, és következetesen ezt használja. Majd a világon létező néhány nyelvtérület jellemzése következik, pl. a Balkán, a Baltikum, az Etióp fennsík, Dél-Ázsia, Új Guinea és Észak-Amerika csendes óceánmenti északnyugati része.

A 6. fejezetben (Contact-Induced Language Change: Mechanisms) Thomason saját teóriát állít föl a kontaktus-indukálta nyelvcseréről, amennyiben annak hét mechanizmusát veszi számba: *code-switching* [kódváltás], *code alternation* [kódváltogatás], *passive familiarity* [passzív ismerőség], *negotiation* [tárgyalás], *second-language acquisition strategies* [másodnyelv-elsajátítási stratégiák], *bilingual first-language acquisition effects* [kétnyelvű elsőnyelv-elsajátítási hatások] és *change by deliberate decision* [megfontolt döntésen alapuló változtatás]. Weinreich ezzel szemben még csak egyetlen mechanizmust említett, amelyet *interlingual identification*nek [interlingvális azonosulásnak] nevezett.

A 7. és 8. fejezet (Contact Languages I: Pidgins and Creoles; Contact Languages II: Other Mixed Languages) foglalkozik a pidgin, kreol és más kétnyelvű kevert nyelvekkel. Thomason figyelmeztet, hogy a szakirodalomban nem található egységes, min-

denki által elfogadott definíció a „kontaktus-nyelvre”, de két bevett használata létezik. Néhányan kizárólag a szélesebb kommunikáció nyelveit értik rajta, így pl. az összes *lingua francá*t. E definíció szerint minden olyan nyelv, amelyet csoportok közötti kommunikációra használnak, kontaktusnyelvnek számít, így nem csak a pidgin és a kreol nyelvek, hanem az ún. „nem pidgin/nem kreol” nyelvek is, mint az angol, amely ma nyilvánvalóan a leginkább elterjedt nemzetközi *lingua franca*. Ebben a könyvben a szerző azt a definíciót használja, amely szerint kontaktushelyzetben kialakult bármely új nyelv kontaktus-nyelvnek tekinthető.

A 9. fejezet a nyelvhaláshoz (Language Death) vezető út három lehetséges módját írja le: *attrition, grammatical replacement* és *no loss of structure, not much borrowing*.

A könyv egy rövid összeggzéssel zárul a veszélyeztetett nyelvekről (Endangered Languages), amelyben a szerző azokat a törekvéseket említi meg, amelyeket az ő közreműködésével tettek ezeknek a nyelveknek a megmentése érdekében.

A könyvben a hangsúly a nyelvészeti összefüggéseken van, ezért a hozott példák szakkifejezéseket is tartalmaznak; az érdeklődőbb olvasók kedvéért azonban a szerző források listáját is megadja, ahol a bonyolultabb helyzeteket részletesen tárgyalják. Az egyes fejezetek végén található forrásgyűjtemény tehát az adott fejezetekben talált információk forrására utal, illetve további olvasmányokat javasol a különböző témákban, köztük magyar vonatkozású írásokat is. Így a második fejezet végén (26. old.) pl. Kontra Miklósnak azt a nyelvtörténeti vonatkozású cikkét ajánlja, amely egy 1996-ban megjelent *Kontaktlinguistik / Contact Linguistics / Linguistique de contact* című kézikönyvben olvasható.

Thomason könyve olvasmányos, földrajzilag átfogó rendszernyelvészeti indíttatású bevezetés a nyelvkontaktus szituációkba és jelenségekbe, noha az aktuális nyelv-

kontaktus-kutatásokról nem szól, és mellőzi azokat a kérdésfeltevéseket, amelyek szorosabb kapcsolatban állnak a nyelvtudomány más területeivel. A könyv összmegeítélését azonban ez nem befolyásolja, mivel a szerző sikeresen találja a sokoldalú, színes kutatási területéről szóló gazdag ismeretanyagot és az e témában szerzett tapasztalatait.

Forintos Éva

Marianne Nikolov

Issues in English Language Education

Peter Lang: Bern, etc., 2002. 238 p.

Jelen kötet a szerzőnek a Pécsi Tudományegyetemen megvédett habilitációs disszertációja.

A könyv három nagyobb témakört érint – az első fejezet ismerteti a kritikus életkor hipotézist a második nyelv elsajátítása szempontjából, majd összehasonlítván az érveket és ellenérveket arra a következtetésre jut, hogy miközben számos kutatásokkal is alátámasztott érv szól a második nyelv minél korábbi elsajátítása mellett, különbséget kell tennünk az additív (ebben az esetben az első és második nyelv használata és fejlesztése párhuzamosan történik, a folyamat végeredménye pedig kiegyensúlyozott két-nyelvűség) és a szubtraktív (az első nyelvet fokozatosan kiszorítja a második) két-nyelvűség között. Az utóbbi folyamat eredménye gyakran az úgynevezett félnyelvűség (semi-lingualism), amely komoly tanulási és beilleszkedési problémákhoz vezethet. Ha nem második, hanem idegen nyelv elsajátításáról van szó, ez utóbbi gyakorlatilag nem fordulhat elő.

A második fejezet gyakorlati cáfolatát adja a kritikus életkor hipotézisnek – a vizsgálatot a szerző vezetésével a JPTE felsőbb éves hallgatói végezték 1993 tavaszán. Olyan magyar anyanyelvűekkel készítettek hang-